

els jurats de girona indiquen al rei que els escrigui en català (1336)

per
JOSEP PERARNAU

La lectura dels dos documents avui per primera vegada publicats (1) permet d'endevinar alguns problemes dels primers temps del regnat de Pere el Cerimoniós (1336-1387) i en particular de les relacions entre el jove rei i la ciutat de Girona.

Pel que fa al primer tema, trobem en les noves pàgines confirmats dos extrems: el sentit de ruptura en relació a la política seguida per la Corona durant el regnat del seu pare Alfons el Benigne (1328-1336) i en particular a l'establerta sota l'influx de la segona muller del rei acabat d'esmentar, Elionor de Castella, madrastra del futur Pere el Cerimoniós (2); i la constant manca de diners de la casa reial, ací en concret del rei novell (3).

Justament un dels punts de ruptura fou la preponderància del grup aragonès en la configuració de la trajectòria dels primers temps del regnat del Cerimoniós. La, diguem-ne, queixa dels jurats de Girona assenyalava una nova direcció en la qual s'exercí tal influència aragonesa, la de l'ús de la llengua amb la qual el nou rei s'adreçava als seus súbdits. En aquest sentit, puc afegir una dada: el primer volum de les cartes reials segellades amb segell secret pertanyents al regnat del ja citat Pere el Cerimoniós (Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, registre 1111) dona en els seus vint-i-cinc primers folis el resultat següent: havent-se emprat tres llengües en la redacció de tals documents, els escrits en llatí són vuitanta-tres, els escrits en aragonès, vint-i-cinc i només dos en català, i encara adreçats nominativament a dos personatges del consell reial. Les lletres redactades en arago-

(1) Els documents relatius a aquest afer eren més, des del moment que la lletra dels Jurats de Girona fa referència a dues cartes reials, cada una de les quals era «scrita de vostra man e segellada ab vostra segel secret». Però el registre del segell secret corresponent a 1336 no s'ha conservat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Pel que fa a la significació dels primers anys del regnat de Pere el Cerimoniós, hom pot veure, ultra les obres més generals, els capítols de Jerónimo ZURITA, **Anales de la Corona de Aragón**. Edició preparada por Àngel CANELLAS LÓPEZ. Vol. III, Saragossa, 1972, 397 ss. (citada en endavant amb el sol nom de ZURITA); i Josep RIUS i SERRA, **L'arquebisbe de Saragossa, canceller de Pere III**, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», VIII (1932), 1-62 (estudi citat en endavant amb el sol cognom RIUS).

(2) Vegeu ZURITA en el lloc acabat d'esmentar.

(3) «...minve de tresaur e de rendes...» és la qualificació amb la qual nobles i ciutats dels diversos regnes i terres dibuixen la situació del rei novençà, RIUS, 34.

rès són adreçades a institucions de totes les terres de la corona, com és ara, entre les recompentes, la datada el 22 d'agost de 1337 a Daroca i adreçada als Justícia, jurats i consellers de la ciutat de València (registre esmentat, ff. 4^v - 5^v).

En aquest sentit, potser la mostra més clara d'aquella «batalla» lingüística i de les seves implicacions serien els dos documents redactats respectivament en català i en aragonès, en el primer dels quals els dos infants fills de Jaume II i de la reina Blanca d'Anjou, i per tant oncles del Cerimoniós, Pere d'Aragó i el seu germà Ramon Berenguer, acompanyats dels dos arquebisbes de Tarragona i de Saragossa i dels representants de les principals ciutats de tots tres regnes, entre els que no manquen els de Girona, recordaven al rei que «...com...siats jove e minve de tresaur e de rendes», havia de tenir present que el «fonament del bé vostre o de vostres regnes e terras és en la bona ordinació de vostra casa», objectiu per a l'obtenció del qual bé s'ho valdria de celebrar «parlament o consell general a vostres gents en algun loch conivent» (4). En el segon, en canvi, el rei reafirmava que els esmentats «an desviado que resposta no a seyda feyta al dito senyor (rei) de las cosas que más le complían...» (5).

La situació acabada d'exposar sembla oferir el marc que permet de comprendre tota la intencionalitat de l'observació feta pels Jurats de Girona al rei novençà. El fet de retreure-li que els hagués escrit en aragonès, «del qual llenguatge nós no som tam ben entenens con del cathalan», sembla haver-se d'entendre com un toc d'atenció que anava més enllà de l'ús de la llengua.

Detenir-se en els altres aspectes que són tocats en les dues cartes no tindria sentit en aquest lloc, car requeriria un espai desmesurat en aquestes pàgines, atesa la quantitat de documentació que conserven els arxius. Per això, ni tan sols he transcrit el memorial lliurat al missatger Eimeric de la Via, que la carta dels jurats esmenta. La intenció d'aquestes línies era sobretot la d'oferir un document per a la història de l'ús de la llengua.

Justament per això, crec que cal indicar un petit detall: el de la supervivència a Girona, durant tota la primera meitat del segle XIV almenys, dels finals de paraula en «-n», abundantment representats en la carta gironina: «man», «deffension», «affeccion», «escrivan»,

(4) És datat a Saragossa el 17 de març de 1336 i fou publicat per RIUS, 33-35. Les frases esmentades són de la pàgina 34.

(5) Porta data de Saragossa, 19 de març de 1336, i es troba en la mateixa publicació de RIUS, 36-38.

«cathalan», «mencion», «intencion», «ciutadan», per limitar-nos als sols substantius. Remarquem, encara, en el camp de la llengua, l'ús repetit d'«on» en lloc de la nostra preposició «en»; i el d'«un» (grafiat «vn») amb sentit de conjunció consecutiva, «per tant», «doncs». Si aquestes indicacions servissin per a plantejar un estudi dels possibles trets dialectals del parlar de Girona en la primera meitat del s. XIV, no cal dir que l'autor es donaria per superlativament ben pagat. Les bases materials per a tal estudi no mancarien.

Girona, 25 de novembre de 1983.

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

1336 octubre 30. Girona

AMG, Administració municipal, Lligall núm. 2, vol. 3, ff. 13^v-14^v.

Els jurats de la ciutat de Girona contesten a dues cartes del rei Pere el Cerimoniós i li exposen les condicions amb les quals estan disposats a bestreure-li vint mil sous que havien promès al seu pare per altres finalitats.

Còpia en registre oficial contemporani.

Molt alt senyor. L'altra (6) dia reebem letra vostra, escrita de vostra man e segelada ab vostra segel secret, en la qual vós, senyor, nos pregàvetz que us deguésem trer o prestar vint milia solidorum romanens a pagar d'aquels cinquanta milia solidorum, que la ciutat de Girona (7) [...] profertz donar al molt alt senyor rey, de bona memòria, pare vostra per una galea armadora a ajuda de la armada faedora contra ls janoveses (8) e a deffensió de sos sotzmeses; e que vós, senyor, farietz a nós aytal segurtat con lo senyor rey, pare vostra, nos havia feta per los trenta milia solidorum que li havíem prestatz e que ls ditz diners deguésem deliurar per nom vostra al amat e feel cirurgia vostra, Arnau sa Riera (9), axí com on la dita letra vostra, qui fou data dissapta .vj. dies del mes

(6) «Altra» lectura dubtosa («altre?»).

(7) El següent i els altres espais en blanc entre parèntesis quadrats correspon a text perdut per destrucció del paper en el registre original; en algun cas m'he aventurat a reconstruir totalment o parcialment el text, sempre, però, a l'interior dels esmentats parèntesis.

(8) Sobre les baralles amb Gènova entorn de les illes de Còrsega i Sardenya, vegeu ZURITA, 250 ss.

(9) La ciutat de Girona se serviria en el futur de mestre Arnau sa Riera a fi d'estalviar-se missatgeries o dietes de missatgers en la cort reial; així, després de diverses propostes, ell seria el síndic de la ciutat de Girona en el consell reial durant la campanya de l'agregació del regne de

de juliol [f. 14^r] [...é]s contengut. E nós, senyor, feem-vos respos[ta...nó]s no fóssem tengutz enchara de pagar en [...] armada, segons les covinences fetes entre.l dit senyor rey, pare vostra, e la ciutat, emperò nós, pensans que aquestz eren los primers precz que vós, senyor, nos havietz fetz e considerans la bona affeccion que havietz a la ciutat, consentim, per fer plaer a vós, senyor, e per haver major gràcia vostra, que us trasquéssem los ditz vint mília solidorum e que.ls liuràssem per nom vostra al dit Arnau sa Riera can nos aportaria o'ns trametria (10) carta aytal com lo senyor rey pare vostra, nos havia feta e segons la forma que a vós, senyor, trametiém, ordinada axí com on la letra nostra, qui fou escrita en Gerona, .ij. jorns d'agost del ayn demontdit, pus largament se contén.

E après assò, senyor, fou a nós presentada per En Bernat sa Pera (11), escrivan vostra, una letra vostra e scrita de vostra man e segelada ab vostra segel secret, en la qual nos manàvetz e ns pregàvetz que liuràssem los ditz vint mília solidorum al dit Bernat sa Pera per nom vostra per pagar al traüt del papa (12), no contrastan (13) manament fet per vós, senyor, en contrari. La qual letra humilment reebuda, veem que la letra primera, qui era escrita en catalan, era pus bastan, salva reverència de la vostra reyal magestat, que aquesta derrera, qui era escrita en aragonès, del qual lengatges nós no som tam ben entenens con del catalan, con en la primera letra vós, senyor, vos proferietz de fer aytal segurtat con lo dit senyor rey, pare vostra, e en la darrera (14) no'n fets (15) mencion.

Mallorca a la corona, tal com hom pot veure en l'Arxiu Municipal de Girona, Administració municipal, lligall 5, vol. 1, f. 23^r, document datat entre març i maig de 1343; en aquells moments, tant ell com el seu fill eren qualificats de «cives dicte civitatis Gerunde».

- (10) «trametria» és lectura dubtosa («tramatria»?).
 (11) Sobre aquest personatge, molt vinculat a Vilafranca del Penedès, em permeto de remetre al meu estudi **El bisbe de Barcelona, fra Bernat Oliver (1345-1346) i els framenors de Vilafranca del Penedès**, dins «Estudios Franciscanos», 83 (1982), 277-306.
 (12) Es tracta del tribut anyal que la casa reial s'havia compromès a satisfer al papa com a contrapartida per la concessió de la sobirania damunt les illes de Sardenya i Còrsega, concessió feta per Bonifaci VIII a Jaume II de Catalunya - Aragó; sobre el problema en els primers moments del regnat de Pere el Cerimoniós, vegeu ZURITA, 432-434.
 (13) La «c-» inicial és escrita en espai raspat.
 (14) «darrera»: l'original posa «derra».
 (15) «fets», lectura dubtosa («fetz?»).

Pere el Cerimoniós. Imatge de la Catedral de Girona, atribuïda a Cascalls.

Un, senyor, com tota vegada sia stada intencion nostra e de tot lo nostre conseyl que.ls ditz diners venguen en vostra man, el dit Arnau sa Riera nos haja informatz que, si plaer vos en volem fer, que fassam que venguen (16) en vostra man, havem acordat que a nuyl hom no ls liurem sinó a vós, senyor.

Emperamor d'assò, trametem a vós (17), senyor, N'Eymeric de la Via, ciutadan nostre, qui és un dels juratz de la ciutat, ab los ditz

- (16) «venguen»: l'original posa «veng(u)em».
 (17) «vós»: l'original posa «vo».

[f, 14^v] vint milia solidorum en moneda [...], feta [per vós,] senyor, segurtat e carta axí com [pus largament se contén en l]a forma que nós ja vos havem tramesa (18) e que vós, senyor, f[assatz de la dita] moneda so qui us plàcia, soplegans humílmnt la vostra altea que plàcia a vós, senyor, atorgar a nós alguns capítols graciosos e alguns altres de justícia, dels quals porta memorial lo dit missatger nostre e que sobra aquels plàcia a vós scriure a él e donar-li bon espeagement. Comanam-nos, senyor, humílmnt en vostra gràcia

Scrita en Gerona, .iiij. kalendas novembris anno Domini .M. CCC. XXXVI.

Vostres humils los Juratz de la ciutat de Gerona.

II

1336 desembre 30. València

Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, reg. 1295, 215^{r-v}.

El rei Pere el Cerimoniós fa rebut dels vint mil sous objecte de la carta anterior als jurats de la ciutat de Girona i els declara alliberats de les promeses que havien fet al seu pare, el rei Alfons el Benigne.

Còpia en registre oficial contemporani.

Nos Petrus, etc. Per nos et per omnes successores nostros confitemur et recognoscimus vobis, fidelibus nostris Petro de Prato, Romeo Geraldí, Eymerico de la Via, Arnaldo Rafardi, Romeo de Podio et Simoni Jauberti, juratis civitatis Gerunde istius presentis anni, qui incepit in januario anni Domini M. CCC. XXXV, quod vos honorem nostrum karum gerentes, de consilio et assensu proborum consiliariorum dicte civitatis, solvistis nobis ad magnam instantiam et preces nostras, viginti milia solidorum Barchinone de terno, restantes ad solvendum ex illis quinquaginta milia solidorum, qui per iuratos dicte civitatis, predecessores vestros, fuerunt obliti illustrissimo domino regi Alfonso, bone memorie, genitori nostro, sub certis conventionibus et pactis, in auxilium armate, que fieri debebat per dictum dominum regem contra inimicos fidei catholice et in defensionem subditorum suorum. Que quidem quinquaginta milia (19) solidorum debebant converti in una galea, que debebat ire cum armata civitatis Barchinone, que debebat esse viginti galearum. Qui inquam, quinquaginta milia solidorum sunt de numero illorum septuaginta et quinque milia solidorum, qui levati fuerunt per vos et predecessores vestros per modum impositionis in civitate et baiulia Gerunde, et vos de eis habere debetis viginti quinque mi-

lia solidorum pro expensis et interesse, iuxta conventiones supradictas, prout hec et alia in quadam carta per dictum dominum regem patrem nostrum vobis (20) factam, sigillo suo appendicio communitam, que data fuit Valencie .viij. idus aprilis anno Domini .M.CCC.XXXV, latius continetur. Et licet vos dictos viginti milia solidorum iuxta dictas conventiones nondum solvere deberetis, nisi cum dicta armata fieret et tunc inter duas solutiones, videlicet medietatem cum homines dicte galee se accordarent et aliam medietatem cum se recolligerent, prout in quadam carta dicti domini regis, que data fuit Barchinone .iiij. kalendas aprilis anno Domini .M. CCC. XXXIII. latius continetur, attamen vos ad preces nostras exsolvistis nobis dicta viginti milia solidorum et ipsa, de mandato vestro, nobis attulit et numerando tradidit in moneta auri, nomine et pro parte nostra videlicet dilecto consiliario et thesaurario nostro (21), Petro Jordani de Urries, duos mille solidos, et fideli scriptori nostro, Bernardo de Petra, residuos decem et octo mille solidos [f. 215^v] Eymericus de la Via, concivis et coniuratus vester. Renuntiantes exceptioni dicte pecunie non habite et non recepte et doli. Et sic nunc est per vos factum complementum ad dictos quinquaginta mille solidos, quia iam inde exsolveratis sub consimili forma dicto domino patri nostro triginta milia solidorum, prout apparet per cartam quam inde vobis fecit, que fuit data Barchinone .iiij. nonas septembris anno Domini .M. CCC. XXXV, nos enim per nos et successores nostros absolvimus et facimus quitios et immunes vos et universitatem dicte civitatis ab oblatione dictorum quinquaginta milia solidorum et ab omnibus aliis oblationibus et ab omni securitate, promissione et obligatione per vos vel predecessores vestros vel per universitatem dicte civitatis vel per syndicos eiusdem dicto domino patri nostro factis occasione premissorum, volumus et expresse concedimus vobis et universitati dicte civitatis quod per dictam oblationem seu oblationes, impositionem seu (22) impositiones, conventiones, capitula et alia contenta in presenti carta vel in cartis et litteris supradictis vel per quecumque alia hic vel in dictis cartis expressata nullum preiudicium generare in posterum vobis vel franquitatibus, usibus et libertatibus civitatis Gerunde et nostris vel privilegis vestris et ipsius civitatis specialiter vel generaliter indultis. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri iussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Datum Valentie, .iiij. kalendas ianuarii anno Domini .M. CCC. XXXVI.

Bernardus de Podio, mandato domini regis.

(18) Hom pot suposar que el text suggerit pels Jurats de Girona és d'alguna manera reflectit en el rebut reial, publicat a continuació.

(19) «milia» és escrit entre línies.

(20) «vobis» és escrit entre línies.

(21) «et thesaurario» és escrit entre línies.

(22) «impositionem seu» és escrit entre línies.